

TÜRK ROMANINDA BASIN HAYATI (1872-1940)

YAYIN TANITIMI

Öğr. Gör. Sena BAYKAL
Ankara Medipol Üniversitesi
Türkçe Hazırlık Okulu
senabaykal16@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2026-6469

Dr. Tayfun Haykır, Türk Romanında Basın Hayatı (1872-1940), Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2021 ISBN: 978-975-8211-28-8, 632 sayfa.

Merak; dünyayı her yönüyle/şeyiyle anlamlandırma, çevre hakkında bilgi edinme veyahut onu yorumlama amaçlarıyla koşut ilerleyen bir süreçtir. Sahip olduğu merak düzeyi nispetinde toplumda kendine bir yer edinen ve çeşitli roller benimseyen insanın bu macerası dar çerçevede psikoloji, geniş çerçevede ise sosyoloji ilminin ilgi alanına dâhil edilmektedir. Böyle olmakla beraber insanın söz konusu macerası tarihsel zeminde edebiyat araştırmalarının da gündemi olmuştur/olmaktadır. Tarihî ilerlemenin en kadim zamanları olarak Epik Dönem kabul edilirse insan, olağanüstülüklerle merak ve anlamlandırma arzularını tatmin etmeye çalışmıştır. Kurguladığı olağanüstü kahramanlara yine olağanüstü özellikler

ve roller yükleyerek yaşamı ve dünyayı anlamlandırmaya çaba sarf etmiştir. Zamanın ilerlemesi insanlığa yeni ufuklar açmış ve ardından insan, din ile dünyayı yorumlayabilmek kabiliyetine ulaşmış -daha doğru bir ifadeyle- anlamlandırmak için mücadele etmiştir. Epik ve Dinî Dönemleri takip eden Modern Çağ'da ise Aydınlanma'nın etkisiyle akılcılık ve bilim ön plana çıkmış, insanoğlu kâinatı bu ilkeler doğrultusunda kavramayı denemiştir. Bu yorucu süreç insanın anlatma ihtiyacıyla karşılıklı bir ilişki içine girmiş, en nihayetinde Epik Dönem'de efsane ve masallar; Dinî Dönem'de mesneviler, menkıbeler, romanslar; Modern Çağ'da ise roman adı verilen yeni türle vücut bulmuş ve yüzyıllar boyu hem edebiyatın hem de bilimin gündeminde kalmıştır. Daha sonraları ise gerek bireyin iç dünyasında gerekse dış dünyada/toplumda meydana gelen değişimler zamanla edebî/kurgusal metinlere yansımış, yansıtılmıştır. Bugün de insanoğlu bir yandan dünyayı anlamlandırma mücadelesinde elindeki

imkânları kullanırken ve hatta bu gaye ile yeni imkânlar yaratırken diğer yandan da geçmişe ışık tutarak kendince karanlık gördüğü alanları aydınlatma çabası içindedir. Farklı dallarda üretim ve araştırmalar yapan bilim insanları alanlarının gereğince çeşitli yöntemlere başvururken edebiyat bilimi cephesinden bakıldığında elde var olan en önemli malzeme ilgili dönem içerisinde üretilen "metin"lerdir. Bu açıdan bakıldığında romanlar, insanın anlama ve anlatma ihtiyacını karşılayan en geniş hacimli, en yetenekli edebî tür olma özelliğine sahiptir. Bu kabiliyetli tür, söz konusu vasıflarından dolayı edebiyat araştırmacısının merceği altına girmiştir.

Türk Romanında Basın Hayatı (1872-1940) adlı araştırma yukarıda ifade edilmeye çalışılan özelliklerinden dolayı roman üzerine odaklanılan ve yakın zaman önce yayımlanan kitaplardan biridir. Yeni Türk Edebiyatı alanı akademisyeni Dr. Tayfun Haykır tarafından hazırlanan çalışma Gazeteciler Cemiyeti'nin kuruluşunun 75. yılı münasebetiyle prestij kitap olarak yayımlandı ve 2021 yılının ilk aylarında cemiyet yayınları arasındaki yerini aldı. Dönemin meselelerini kurgusal âleme taşıyan ve dolayısıyla hayatı bu yönüyle yorumlamaya çalışan ediplerin romanlarında oluşturdukları şahıs kadrosu, olay örgüsü vb. unsurlar üzerinden iz süren Haykır, bu kitabında 1872-1940 arasında yayımlanan 34 romancıya ait 79 telif romanı basın ve edebiyat ilişkisi açısından incelemiştir. Öyle ki matbaanın keşfinin sonucu olan basının; zamanla çok çeşitli faaliyet alanlarında kendini göstermeye başlamış ve birçok mesleği etkilemiştir. Söz konusu gelişmenin tabii bir sonucu olarak Türk romanı yeni bir gündem kazanmış ve çok farklı yönleriyle, ayrıntılarıyla basın dünyası Türk romanına girmiş, kurmaca dünyada yerini almıştır.

Bu kurmaca faaliyetinin romanlara “nasıl” yansıdığı sorusu çalışmanın çıkış noktasını/odağını oluşturmaktadır.

Kitapta odaklanılan zaman aralığı dikkate alındığında o dönemde kalem oynatan birçok edebiyatçının aynı zamanda matbuat âleminde çeşitli kimliklerle yahut görevlerle varlık göstermeleri önemli bir ayrıntıdır. Çünkü Osmanlı'nın matbaa ile -Avrupa'ya kıyasla- daha geç tanışması; basında birebir bu çalışma sahasında faaliyet gösterecek uzman kadrosunun olmaması sonucunu doğurmuş ve ani bir girişimle devlet tarafından süreli yayın faaliyetlerine başlanmasından kaynaklı matbuat âleminde oluşan açık, ilk zamanlar dönemin edipleri tarafından kapatılmıştır. Bu şahıslar tabii olarak toplumda birçok rol üstlenmişler, birçok meselenin halledilmesi için çaba göstermişlerdir. Türk Romanında Basın Hayatı adlı bu çalışmanın çok yönlü olarak nitelendirilecek bir özelliğe sahip olması, söz konusu şahsiyetlerin hem gazeteci hem de edip olarak yazı faaliyetlerini bilfiil yürütmelerinden dolayı her iki yönleriyle de incelemeye dâhil edilmelerinden kaynaklanmaktadır.

Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Nazmi Bilgin'in ve Prof. Dr. Nâzım H. Polat'ın takdimleriyle başlayan kitap; “Giriş”, “Kalem Sahipleri”, “Basın/Basım Dünyası ve Bu Dünyadaki Yaşam”, “Basın/Basım Hayatı ve Toplum”, “Süreli Yayın, Kitap ve Kalem Sahiplerinin Dünyası”, “Ekler” ve “Dizin” olmak üzere yedi bölümden ve 632 sayfadan oluşmaktadır.

“Giriş” bölümü hem bir takdim özelliği taşımakta hem de bu başlık altında yazar, çalışmasını tanıtıcı nitelikte bilgiler vermektedir. Yaklaşık beş sayfalık bu kısımda; çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanırken daha önce bu konu üzerinde yapılan araştırma ve incelemelerden bahseden Haykır, kendi çalışmasının diğerlerinden farkına burada değinmiştir. Bu bağlamda Türk Romanında Basın Hayatı'nı önceki çalışmalardan ayıran en önemli husus, kitabın yazarının 1872-1940 aralığında yayımlanan romanları söz konusu tema etrafında her yönüyle inceleyerek bütüncül bir yaklaşım izlemesidir. Diğer yandan romanların incelenişinde yayımlanma tarihleri göz önünde tutularak kronolojik bir seyir takip edilerek çalışmanın planlanması, basın hayatının geçtiği aşamalara ve gelişim sürecine ilişkin ayrıntıların/kırılmaların doğal akış içerisinde tespit edilerek sunulmasına imkân tanımıştır. Bu sayede yöntem açısından sağlam temeller üzerine kurulu olduğu ve her kelimesi düşünülerek yazıldığı görülen kitapta, içtimai ve teknolojik meselelerin romanlarda nasıl ve hangi yönleriyle ele alındığını sorgulayan Dr. Tayfun Haykır, dönemin matbuat âleminde etkin olan şahıslara ait hiçbir ayrıntıyı atlamamış ve bu özellikler yirmi beş ana başlık altında ayrıntılı bir şekilde tasnif edilmiştir. Ayrıca yazarın bu hassasiyeti, araştırmanın/inceleme temelinin oluşturduğu eserlerin seçiminde de kendini belli etmektedir. Bu bağlamda, çeşitli süreli yayınlarda tefrika şeklinde yayımlananlar ile tercüme niteliği taşıyan romanlar çalışma dışında tutulmuştur. Bunun sebebinin, tefrikaların edebî değerinin göreceli olduğu; tercümelerde ise Türk basınına ilişkin yeterli/doğru bilgiye ulaşılamama ihtimalinin olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir.

Şüphesiz ki Türk edebiyatı sahasında faaliyetlerini sürdüren araştırmacılara kaynak niteliği teşkil edecek bu kitabın diğer bir önemli özelliği ise tarihî çerçeve veyahut dönemin zihniyetiyle ilgili bilgilerin (matbuat tarihi, siyasi tarih, askerî tarih vb.), çalışmanın amacının önüne geçmemesidir. Romanlarda, basın hayatı ve gazetecilerin özelliklerine değinmenin en önemli amaç olarak belirtildiği kitapta, söz konusu türde bahsedilen bütün kişiler objektif bir şekilde incelenmiş ve gereksiz bilgi vermekten kaçınılmıştır. Böylelikle, yazar doğrudan elindeki metinlerden/romanlardan çıkarımlar yapmış, tespitlerde bulunmuştur. Tarih, sosyoloji vb. alanlarla etkileşim içine girilse de çalışmanın odağını araştırma sonrası metin incelemesi oluşturmuştur. Böylelikle Haykır, konu sınırlamasında ve içeriğin tasnifinde gösterdiği titizliği burada da devam ettirmiştir.

Türk Romanında Basın Hayatı, aynı zamanda Türk edebiyat tarihinde adı sıkça zikredilen isimlerin yanında, adı hiç duyulmamış veyahut bazılarında kıyasla daha az bilinen romancıların ve eserlerinin üzerindeki tozu kaldırması bakımından da konuyla ilgilenen diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Çalışmaya bütüncül olarak bakıldığında tarihsel zeminde herhangi bir boşluğun açık kalmasına müsaade edilmediği de görülmektedir.

Titiz bir çalışmanın neticesi olarak kaynak niteliği taşıyan, gelecek çalışmalara yöntem açısından ışık tutacak nitelikte olduğu görülen, romanların kültür ve sosyal hayata dair ne kadar malzeme taşıdığını bir kez daha kanıtlayan kitabın diğer bölümlerine ait özellikler ise şu şekildedir:

Birinci bölüme adını veren “Kalem Sahipleri” başlığı altında romanlarda yer alan basın mensuplarının özel yaşam ve düşüncelerine dair kanaatlere yer verilmiştir. Söz konusu kurmaca şahısların yaşamlarına yönelik elde edilen bilgiler yedi başlık altında ele alınmıştır. Burada aile hayatlarından başlanarak eğitim durumlarına, kişilik ve mesleki özelliklerine, sanata olan ilgilerine ve bazı zararlı alışkanlıklarına kadar, kalem sahiplerinin kişisel hayatına ilişkin hususların romanlarda nasıl ele alındığına dair bilgiler alt başlıklarla birlikte detaylandırılmıştır.

“Basın/Basım Dünyası ve Bu Dünyadaki Yaşam” adlı ikinci bölümdeyse kurmaca şahısların gazeteci kimliklerine ve bir “meslek olarak” gazeteciliğin, dolayısıyla matbuat âleminin, şartlarına değinilmiştir. Dört ana başlık altında gazetecilerin kazançlarına, yazıhane ve matbaaların nasıl bir ortam içerisinde yer aldıklarına, yazıların yayımlanma sürecine ve hatta matbuat çalışanlarının sosyal güvencelerine kadar birçok konu hakkında bilgi verilmiştir.

“Basın/Basım Hayatı ve Toplum” adlı kitabın bir sonraki bölümüne bakıldığında on ana başlığın yer aldığı görülür. Bununla birlikte toplum ile süreli yayın arasındaki münasebeti ve basının günlük hayatla ilişkisine dair bulguları içeriğinde bulundurmasından dolayı çalışma sosyolojik bir tez niteliği taşımaktadır. “Gazete ve Günlük Hayat İlişkisi”, “Gazetenin Kamuoyu Üzerindeki Etkisi”, “Gazetecilerin ve Yazarların Toplumsal Konumları” gibi başlıklar, basının âleminin toplumla ilişkisinin kurgusal dünyada nasıl idealize edildiğini anlamak açısından önemli bilgi ve tespitler barındırmaktadır. Ek olarak bu bölümde dikkat çeken bir diğer önemli özellik “Meşrutî Düzen Özlemi ve Basın Dünyasına Yansımaları” gibi başlıklar altında sosyal ve siyasi hayatta yaşanan gelişim ile değişimlerin basın âlemine nasıl yansıdığına dair bilgiler verilmesidir. Ayrıca Osmanlı Devleti ile Avrupa’daki basın faaliyetlerinin kıyaslanması bu bölümün diğer bir konusudur.

“Süreli Yayın, Kitap ve Kalem Sahiplerinin Dünyası”nda ise Haykır, romanlardaki şahıs kadrosuna odaklanmış, bu kişilerin romanda hangi takma isimlerle yer aldığına dair çıkarımlarını okuyucuyla paylaşmıştır.

Yukarıda sıralanan dört ana bölüm başlığından sonra kitapta yer alan bir diğer bölüm ise “Ekler”dir. Burada üç tablo yer almaktadır. Bu tabloların başlıkları sırasıyla: “Romanda Adı Geçen Süreli Yayınlar”, “İncelenen Romanların Yazar Adına Göre Alfabetik Listesi” ve “İncelenen Romanların Yayın Yıllarına Göre Listesi” şeklindedir. Söz konusu tablolarda çalışmada incelenen romanların künye bilgilerine yer verilmiştir.

“Dizin” ise araştırmacılara kolaylık sağlamak amacıyla ayrıntılı bir şekilde hazırlanmış, özel isimler, yer adları, eser adları ve terimler listelenmiştir.

Türk Romanında Basın Hayatı (1872-1940) hem nitelikli bir kaynak olma özelliği taşıması hem de sağlam bir yöntem bilgisiyle tasarlanmasıyla ele aldığı konuya dair neredeyse değinilmemiş bir nokta bırakmamıştır. Bu yönüyle çalışma -özellikle roman araştırmaları bahsinde- gelecek dönemlerde yapılacak araştırma/inceleme çalışmalarına da örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte Türk Romanında Basın Hayatı kurgusal metinlerden hareketle hem alan yazındaki boşluğu kapatması hem de Türk edebiyat ve gazetecilik tarihinde değişegelen seyri/akışı göstermesi açısından önemlidir. Böyle kapsamlı bir çalışmanın yayımlanmasına vesile olarak alan yazına önemli bir katkıda bulunan Gazeteciler Cemiyeti ile edebiyat-basın ilişkisine romanlar üzerinden ışık tutarak ilgililerin merakını gideren, romanların sosyal hayatın bir parçası olduğunun altını çizen Dr. Tayfun Haykır’a teşekkür ederiz.

